

Mirjana Nikolić¹,
Fakultet dramskih umetnosti, Beograd

ZBORNİK RADOVA FAKULTETA DRAMSKIH UMETNOSTI – JUČE, DANAS... SUTRA²

0503БОРНІК РАДОВА ФАКУЛТЕТА
ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ "1997/2016"
316.73(497.11)"7200"
COBISS.SR-ID 228489740

Modern shared memory is located between the push and pull of two poles: history and myth (Margalit, 2002: 63).

U vremenu u kome interesovanje za kolektivno pamćenje i kulturu sećanja ne jenjava, već naprotiv, i dalje budi interesovanja teoretičara i umetnika, po-jedinaca i kolektivâ, nastavljajući liniju tzv. „memory boom” (Winter 2006), na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu se, već šest godina, realizu-je istraživački projekat *Identitet i sećanja: Transkulturalni tekstovi dramskih umetnosti i medija* (rukovodilac projekta: dr Nevena Daković); tim projek-tom se, upravo na liniji teorija kulture sećanja, pamćenja i zaborava, istražuju kapaciteti dramskih umetnosti – pozorišta, filma radija i televizije. Živimo u vremenu u kome su, u čitavom svetu, intenzivno prisutni strah i neizvesnost vezani za budućnost, u kome neke zemlje iščezavaju a nove nastaju, dok, pri tom, nestaju i generacije koje su bile svedoci svetskih ratova i velikih trauma. U takvom ambijentu, afirmišu se svedoci parcijalnih sukoba, koji u potrazi za spasom postaju migranti koji napuštaju svoje domove i prenose slike su-koba, ratova i lične stvarnosti, pokušavajući da očuvaju personalno i etničko sećanje, čiji su nezaobilazni pratilac upravo – nacionalna umetnost i kultura. Iz tih razloga, koncept kolektivnog sećanja, za čije izučavanje postoji veliko interesovanje, jednim delom može biti shvaćen kao politički koncept (Avishai Margalita/Avishai Margalit), odnosno koncept koji, s napretkom medija i ko-munikacija, često nalazi mesto na agendi i biva u fokusu teorijskih, umetnič-kih i kulturnih promišljanja (M. Albvaš i A. Asmanova).

1 nikolicmirjana66@gmail.com

2 Rad je nastao u okviru rada na projektu „Identitet i sećanja; transkulturalni tekstovi dramskih umetnosti, medija i kulture” (projekat broj 178012), koji se realizuje na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

Tehnološki razvoj, konvergencija medija, ekspanzija interneta omogućavaju nam da budemo svedoci i učesnici događaja od kojih se neki odigravaju u virtualnom prostoru, obezbeđuju najrazličitije oblike medijskog posredovanja i komunikacijskog pamćenja kojim se čuvaju sećanja i pamćenje prošlosti; no, ono što je možda najbitnije – obezbeđuju visok stepen verističnosti, odnosno poklapanje stvarnog događaja i slike o tom događaju koja je zabeležena tehničkim sredstvima. To bi značilo da, suštinski, tehnologija falsifikovanje svodi na minimum, jer beleži svaki korak, svaki trenutak, svaku promenu. Međutim, da li je to baš tako i koliko upravo tehnologija i mediji koriste svoja preimućstva kako bi ovekovečili realnost i kreirali slike sećanja, ali onakve kakve bi *neko* želeo, a ne u sinhronicitetu sa stvarnošću? Dakle, ako se objektivnoj tehnologiji, posebno kada su u pitanju elektronski mediji, doda ljudski subjektivitet, tehnologija gubi početnu objektivnost u beleženje realnosti koja će već sutra biti *prošlost*, svedena na prihvatljivu i poželjnu sliku, usaglašenu sa očekivanjima politike, ekonomije, kulture... Drugim rečima, uz pomoć tehnologije, sećanja dobijaju potencijal da postanu realan odraz stvarnost, ali to nisu, s obzirom da, zahvaljujući ljudskom faktoru, postaju falsifikat i poželjan konstrukt slike stvarnosti.

Ukoliko i knjige ubrojimo u medije, posrednike, „mostove” između stvarnosti i njene reprezentacije, svakako se može reći da su one nezaobilazan pratilac, čak i partner ovih procesa, sredstvo reprezentacije, memorizacije i očuvanja sećanja, možda čak snažnije i objektivnije od elektronskih i društvenih medija. Tako je o problemu varljivih sećanja, često i iz razloga potiskivanja, ali i iz straha, ili podsvesnog stida, zbog određenih dekadentnosti političkih ideja, više nego slikovito pisao Danilo Kiš u svojoj TV drami³, koja je često bivala definisana i kao „dramolet”, pod nazivom „Noć i magla”⁴. Reč je o delu koje nije samo deo piščeve fikcije, već priča sa elementima autobiografskog i sećanjima na stvarne događaje i ličnosti. Po povratku u onaj kraj u Mađarskoj u kome je proveo detinjstvo, on se sreće sa svojom učiteljicom i njenim suprugom, ali njihovi razgovori ostaju duboko u senci krajnje različitih sećanja na iste ljude, događaje, situacije, boje i zvuke... Osnovni razlog leži u činjenici da su učiteljica i njen muž tokom rata činili neka čak i dobra dela, ali da su bili simpatizeri fašističke ideologije i mađarskih fašista. U želji da potisnu, zabra-

3 Danilo Kiš. (2014), *Noć i magla*, Beograd: Arhipelag.

4 „Noć i magla” (nem. *Nacht und Nebel*) je oznaka za direktivu Adolfa Hitlera od 7. decembra 1941. godine, koja je omogućavala da se tajno i bez znanja porodice ili lokalne vlasti svako ko se, na bilo koji način, označi kao „nepodoban” transportuje u koncentracioni logor, što je dodatno širilo strah i neizvesnost.

ve, unište vlastita sećanja na izbor loše političke opcije, likovi konfrontirani glavnom zaboravljaju, potiskuju čak i neka svakodnevna, neutralna sećanja.

Ovaj primer iz književnosti potvrđuje, s jedne strane, kapacitet umetničkog dela da očuva sećanja, ali i kapacitete sećanja, u smislu angažovanosti koja se može kretati od političke do kulturne ili umetničke.

Politička previranja u različitim periodima razvoja svakog pa i našeg društva, posebno u modernom dobu, obično su bila pokretač promena. Nekađ je bilo reći o napretku, nekad pak o razaranjima, nakon kojih bi usledio preporod, ali u svakom slučaju, društvena kretanja snažno su se implikovala na sve segmente razvoja društva.

U posleratnoj istoriji jugoslovenskog, socijalističkog društva koje je u mnogim segmentima odavalo utisak društva ustrojenog na utopijskim principima, konflikti i kritike bili su vrlo retki, tako da su događaji šezdesetih godina izazvali veliku pažnju, pa čak i iznenađenje, posebno političkog rukovodstva, ali i građana. Na liniji političkog bunta koji je zahvatao Evropu, 1968. godine, beogradski i jugoslovenski studenti su iskazali svoje nezadovoljstvo, prvenstveno zbog socijalnih problema, boreći se za pravično društvo pravde i jednakosti. Međutim, zahvaljujući brzim, „mudrim i elegantnim” odlukama i reakcijama partijskog rukovodstva i pozitivnom odnosu prema studentskim idejama, ova kriza je okončana, ali suštinski problemi srpskog i jugoslovenskog društva nisu bili rešeni.

Drugi veliki studentski protest zbog izborne krađe vladajuće Socijalističke partije na lokalnim izborima odigrao se u periodu od novembra 1996. do februara 1997. godine⁵. Reč je o početku političke borbe opozicione Srbije protiv aktuelnog režima, čiji je rezultat osvajanje vlasti na lokalnom nivou u Beogradu, mada će se na krupne i sveobuhvatne promene čekati sve do 5. oktobra 2000. godine. Po završetku studentskih protesta 1997. godine i normalizacije nastavnih procesa na svim fakultetima u Beogradu i Srbiji, pa i na Fakultetu dramskih umetnosti, pojavila se ideja o pokretanju časopisa koji bi bio unikatan za oblast teorije i prakse dramskih umetnosti, a u kome bi nastavnici i saradnici, prvenstveno našeg Fakulteta, dobili priliku da objave

5 Gradanski protesti protiv režima Slobodana Miloševića trajali su 88, a studentski više od 117 dana.

svoje naučne i stručne radove. Čini mi se da, u tom trenutku, osim profesora koji su već imali iskustva u pisanju i publikovanju naučnih tekstova, nije postojala jasna svest šta pokretanje časopisa, sa jednostavnim nazivom *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti*, kao nove naučne publikacije u oblasti dramskih umetnosti – pozorišta, filma, radija i televiziju, uopšte znači. Veliki broj nastavnika je u toj inicijativi prepoznao dobru priliku da objavi svoje tekstove, pretoči u pisanu reč svoja naučna i umetnička istraživanja, svoju pedagošku ili umetničku praksu. Uredništvo koje je postavljalo sistem predano je radilo na prikupljanju tekstova, a potom na zajedničkom uređivanju – izboru, korigovanju tekstova, davanju sugestija autorima, rešavanju nedoumica koje su se kretale od provere činjenica koje su bile sastavni deo tekstova, do dilema u strategiji promišljanja nekih aktuelnih tema. Urednici su bili spremni da svakom autoru posvete pažnju i daju savet, kako bi tekstovi, a time i ceo Zbornik, bili što je moguće više kvalitetniji.

Procena da li će nečiji tekst zavredeti da bude objavljen u prvom broju Zbornika nije među kolegama budila nikakvu surevnjivost; mesta je bilo za svačiji autorski rad koji je, svojim kvalitetom, to zasluživao. Pravila uređivanja naučnih časopisa u tom trenutku nisu bila previše stroga, u smislu broja i strukture autorâ, obima publikacije, kategorizacija vrste i tipa teksta.... tako da se rãd na pripremi prvog broja Zbornika radova FDU odvijao u atmosferi koja se odlikovala visokim stepenom harmonije.

Uz profesora dr Petra Marjanovića, kao prvog urednika Zbornika, prof. dr Milena Dragičević Šešić je, bezrezervno, sva svoja iskustva vezana za uređivanje nekih drugih časopisa⁶ delila sa svojim kolegama, pokušavajući da iz svakog autora izvuče maksimum; rezultat je bio – 37 vrlo kvalitetnih tekstova koji su činili ovaj prvi broj Zbornika radova FDU. Među autorima čiji radovi su objavljeni u ovom prvom broju i na čiji rad smo kao institucija vrlo ponosni su radovi naših profesora i kolega: Jovana Hristića, Ognjenke Milićević, Vladimira Jevtovića, Dejana Kosanovića, Marka Babca, Predraga Bajčetića, Svetozara Rapajića, Vesne Jezerkić, Petrira Imamija, Egona Savina, Ivane Vujić, Aleksandre Jovičević, Dubravke Knežević, Milene Dragičević Šešić, Maje Volk...

6 Dr Milena Dragičević Šešić je 1985. godine bila jedan od inicijatora pokretanja i urednik časopisa *Potkulture* koji je izlazio do 1989. godine (objavljeno je ukupno četiri broja). Uredničko iskustvo je sticala radeći na više tematskih brojeva časopisa *Kultura* i *Kulturni život* tokom osamdesetih. Godine 1992. bila je pokretač i član redakcije *European Journal in Cultural Policy* (The University of Warwick, 1992–1996), što je danas jedini časopis iz oblasti kulturne politike na Sci listi, a za koji kontinuirano radi kao recenzent.

Vrlo velika zasluga za pokretanje Zbornika kao periodične publikacije našeg Fakulteta, pripada i tadašnjem dekanu, dr Ljiljani Mrkić Popović, koja je spremno prihvatila inicijativu i svesrdno se založila za njenu realizaciju. Iz današnje pozicije, u kojoj su svi troškovi štampe značajno niži, u uslovima dominacije interneta i sve češće prakse *online* časopisa, magazina, pa i referentnih naučnih časopisa, teško je sagledati sve prepreke na koje je nailazio poduhvat pokretanja novog naučnog časopisa, posebno na umetničkom fakultetu. Urednički rad bio je samo jedan segment obimnog posla, ali operativna i finansijska realizacija projekta u teškim i političkim i ekonomskim uslovima bili su druga i vrlo ozbiljna prepreka ostvarivanju ove ideje. Podsećanja radi, aktuelno Ministarstvo prosvete i nauke na čijem čelu se u to vreme nalazio dr Jovo Todorović, nije imalo razrađen i definisan sistem finansiranja naučnih publikacija, pa prema tome nije postojao institucional i budžetski osmišljen način ostvarivanja sredstava za ovu namenu. Sve je bilo na ličnoj inicijativi, kreativnom traženju načina da se obezbede sredstva i ideja o novoj publikaciji pretoči u realnost. Dr Ljiljana Mrkić Popović, dekan FDU u dva mandata (1996–2002), u vrlo turbulentnim političkim prilikama, otvoreno i spremno je inicirala, prihvatala i podržavala brojne inicijative koje su bile progresivne po Fakultet. Osim podrške pokretanju i angažmana u realizaciji publikovanja Zbornika radova FDU, čijih prvih pet brojeva potpisuje kao izdavač, profesorka Mrkić Popović zaslužna je za osnivanje Katedre za snimanje i obradu zvuka, danas Katedre za snimanje i dizajn zvuka i Kamernе scene „Mata Milošević” koja je u jednom periodu delovala kao pozorište lokalne zajednice, otvoreno za građane, prvenstveno stanovnike Novog Beograda, kao i za dobijanje velikog grantа vlade Japana, zahvaljujući kome je značajno unapređen praktičan rad studenta, posebno filmskih smerova.

Od 1997. godine kada je objavljen prvi broj Zbornika, dakle bezmalo za dvadeset godina, objavljeno je ukupno trideset brojeva Zbornika radova FDU. Uredništva Zbornika su se, od prvog do današnjeg, trudila da časopis oblikuju poštujući najviše standarde naučnih i umetničkih istraživanja, trudeći se da u Zborniku budu obrađene i predstavljene naučno relevantne i aktuelne teme, da se kao autori pojave prominentni evropski i domaći autoriteti u oblasti dramskih umetnosti.

Trenutno uredništvo Zbornika čine: dr Mirjana Nikolić (glavna urednica), Svetozar Rapajić (odgovorni urednik), dr Nevena Daković, dr Divna Vukсанović, dr Ivan Medenica, dr Aleksandar Janković, dr Enisa Uspenski i mr Boško Milin. Od ukupno trideset brojeva, uključujući i ovaj 30. broj koji je posvećen sećanju na istoriju i razvoj izdavačke delatnosti i naučnog rada u

oblasti dramskih umetnosti i predstavljanju hronološke i tematske bibliografije svih dosadašnjih brojeva, ukupno dvadeset brojeva objavljeni su kao pojedinačni, a pet kao dvobroji (6/7, 8/9, 11/12, 13/14 i 25/26). Od ukupnog broja, tri broja su bili tematski: Zbornik radova FDU br. 18 iz 2011. godine bio je posvećen temi „Obrazovanje, umetnost i mediji u procesu evropskih integracija” (urednice dr Nevena Daković i dr Mirjana Nikolić); Zbornik radova FDU br. 19 iz 2011. godine, posvećen jubileju 50-ogodišnjici osnivanja Katedre za menadžment i produkciju pozorišta, radija i kulture, nekada Katedre za organizaciju (urednica dr Milena Dragičević Šešić) i Zbornik radova FDU br. 20, čija tema je bila „Dramsko i postdramsko pozorište deset godina kasnije” (urednik dr Ivan Medenica).

Svoj pečat kao urednici Zbornika ostavili su: dr Petar Marjanović (brojevi 1 i 2), dr Milena Dragičević Šešić (brojevi 3 i 19), dr Radoslav Đokuć (broj 4), dr Nevena Daković (brojevi: 5, 6/7 i kourednica broja 18), dr Vladimir Jevtović (brojevi: 8/9, 10 i 11/12), dr Enisa Uspenski (brojevi: 13/14, 15, 16, 17), dr Ivana Medenica (broj 20) i dr Mirjana Nikolić (kourednica broja 18 i urednica brojeva od 21 do 30).

Od svih navedenih urednika, jedino prof. dr Vladimir Jevtović (1947–2013) nije među živima i sa pijetetom se sećamo njegovog uredničkog rada, inovativnih ideja i naravno pedagoškog rada, čiji rezultat su generacije talentovanih i uspešnih glumaca. Profesor dr Vladimir Jevtović diplomirao je filozofiju 1970. i glumu 1971. godine, a manje je poznato da je osim glumačke karijere, pedagoškog i naučnog rada, profesor bio tvorac i autor radio emisije *OZON – Omladinsko Zabavište Obično Nedeljom* na programu Beograd 202, Radio Beograda, koju je uređivao i vodio od oktobra 1979. do 1987. godine⁷. Reč je o emisiji koja je negovala interaktivan pristup u meri u kojoj su tehničke mogućnosti to dozvoljavale, a zahvaljujući vrlo popularnim PLP – porukama lične prirode koje su emitovane u ovoj emisiji, i kroz koje su uspostavljeni kontakti mladih koji se prethodno nisu poznavali, ova emisija bi se mogla posmatrati i kao preteča danas nezamenljivog *facebook*-a. Od marta 2011. do marta 2012, profesor Jevtović se ponovo vratio radiju, ponovo kao voditelj *OZON*-a, u novoj formi i dvočasovnom trajanju.

⁷ U vreme kada je postao voditelj *OZON*-a, Vladimir Jevtović je bio asistent na FDU i vešto je krio svoj identitet i od slušalaca, ali i od mladih kolega – studenata i starijih – profesora. Uživao je da ponedeljkom od studenata sluša reakcije i impresije vezane za nedeljnu emisiju. To je bio istinski *feedback* u kome nije bilo zadržki, a koji mu je davao smernice za unapređenje uredničkog i voditeljskog posla.

S obzirom na činjenicu da je jedan od strateških ciljeva Instituta za pozorište, film, radio i televiziju FDU razvoj naučnog i umetničkog podmlatka, uredništvo se opredelilo da sa brojem 24, koji je izašao kao drugi broj u 2013. godini, otvori mogućnost mladim istraživačima, studentima doktorskih studija da publikuju svoje najkvalitetnije i originalne radove. Svi radovi prispeli za objavljivanje u ovom broju prošli su predviđenu proceduru, recenzirani su od strane dva anonimna recenzenta i samo su najkvalitetniji našli mesto u ovom broju Zbornika. Uredništvo je veoma ponosno na ovaj broj Zbornika, jer su na ovaj način mladi i budući istraživači dobili svoju prvu šansu, a istovremeno je dokazana briga i Fakulteta i Instituta za pozorište, film, radio i televiziju za razvoj naučnog i umetničkog podmlatka.

Iako u odnosu na neke druge naučne časopise sa dužom i bogatijom tradicijom, trideseti broj možda nije veliki jubilej, bivši i sadašnji urednici i uredništva veoma su ponosni na trajanje, kontinuitet, kvalitet i unikatnost Zbornika radova Fakulteta dramskih umetnosti koji je uspešno i u teškim političkim i ekonomskim, time i kulturnim i umetničkim prilikama, uspevao da predstavi najznačajnije teme iz oblasti naučnih istraživanja u oblasti: dramskih umetnosti, studija pozorišta – teatrologije, studija filma – filmologije, studija medija, studija kulture, studija menadžmenta u kulturi, kulturne politike, menadžmenta medija, estetike, psihologije, odnosno psihologije umetnosti, istorije Fakulteta i aktuelne pedagoške prakse u oblasti dramskih umetnosti.

Rad na ovom jubilarnom Zborniku, vođen je idejom da se, u pisanoj formi, zabeleže i materijalizuju sećanja na pokretanje, urednički rad, promocije, projekte, konferencije koji su obeležili istoriju Zbornika radova Fakulteta dramskih umetnosti kao prve naučne, periodične publikacije koja je pokrenuta na FDU i koja je pružila mogućnost nastavnicima i saradnicima FDU, ali i istraživačima, naučnicima, umetnicima i umetničkim saradnicima izvan Fakulteta da artikulirano i metodološki utemeljeno predstavljaju rezultate svojih istraživanja ili umetničke prakse.

U skladu s ovom uređivačkom idejom, Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti br. 30 donosi radove i individualna sećanja nekadašnjih urednika ovog Zbornika i direktora Instituta za pozorište, film, radio i televiziju FDU, kako na sopstveni rad, tako i na one koji su bili njihovi uzori i motivatori, na domete koje su ostvarili brojevi koje su oni uređivali, i konačno, osvrte

na značaj ove publikacije za umetnost i kulturu naše zemlje i njen obrazovni prostor.

Drugi deo ovog jubilarnog broja donosi bibliografiju, popis svih tekstova (i autora) koji su objavljeni od prvog broja do danas. Bibliografija je predstavljena u dva oblika: *hronološkom* – koji donosi popis sadržaja svih brojeva Zbornika od broja 1 do broja 29 i *tematskom* – kroz popis svih radova koji su sistematizovani prema tematskom okviru tekstova i azbučnom redu autora. Ovako uređena bibliografija pruža mogućnost kako autorima koji objavljuju svoje radove u Zborniku, tako i svim zainteresovanim da dobiju uvid u genezu tema koje su bile predmet istraživanja i promišljanja autorâ, odnosno da omogućiti mladim i svim drugim istraživačima lakši i efikasniji pristup tekstovima za čije teme su zainteresovani i koje će citirati u svojim radovima, bilo da će biti objavljeni u Zborniku radova FDU ili u nekom drugom relevantnom časopisu.

Posebna novina ovog broja je i digitalni zapis, na kome će se naći hronološki redom, skenirani ili u PDF formatu, svi tekstovi koji su do sada objavljeni u svim brojevima Zbornika uključujući i hronološku i tematsku bibliografiju.

Na kraju, u ime uredništva i izdavača Zbornika radova FDU, želimo da se zahvalimo Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS i Ministarstvu kulture i informisanja RS koja su uvek finansijski podržavala naučno-istraživački rad i izdavačku delatnost našeg Fakulteta, kako u pogledu publikovanja monografija tako i u smislu finansiranja naše periodične publikacije – Zbornika radova FDU. U vremenu elektronskih knjiga i situaciji u kojoj se mnogi izdavači orijentišu na elektronska i *online* izdanja, uredništvo Zbornika ozbiljno razmišlja o sličnim koracima, prvenstveno iz finansijskih razloga. S druge strane, duboko smo svesni da su štampane knjige i časopisi snažno sredstvo memorizacije, transporter naučnih vrednosti, kreator umetničkih značenja i praksi i konačno snažno i materijalno svedočanstvo o istraživačkim temama i pravcima koji su karakteristični za određeno vreme. Oni su neizostavni „alat” u procesu dekodiranja prošlosti, ali i putokaz iscrtavanja budućnosti. Zbog toga, s velikim ponosom, verujemo da će i u narednim godinama Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti ne samo održati kvalitet i stečenu reputaciju, već pokušati da načini kvalitativan iskorak, u smislu rekategorizacije i ulaska u višu kategoriju naučnih časopisa.

Reference

- Assmann, Aleida. (2006), „Memory, Individual and Collective” in: Goodin, Robert. E. and Tilly, Charles. *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, Oxford: Oxford University Press.
- Halbwachs, Maurice. (1992), *On Collective Memory*, Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Hobsbaum, Erik. (2003), *O istoriji*, Beograd: Otkrovenja.
- Kiš, Danilo. (2014), *Noć i magla*, Beograd: Arhipelag.
- Margalit, Avishai. (2002), *The Ethics of Memory*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Winter, Jay (2007) „The Generation of Memory: Reflections on the “Memory Boom” in Contemporary Historical Studies”, *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research* Vol. 1, no. 0, March 2007, pp. 363–397.

Промоција Зборника радова ФДУ бр. 27,
Сајам књига, у Београду 2015.